

מצוות מחצית השקל בתורה ובהלכה

תקציר

בפתח פרשת כי תשא שבספר שמות – נזכרת מצוות מחצית השקל לעניין מפקד של בני-ישראל. חז"ל וחלק מפרשני-התורה פירשוה כמצווה לדורות, ומנגד – פרשנים אחרים סברו, שמצווה זו היא לשעתה, לאותו המפקד בלבד.

המצווה, הקרויה בהלכה 'מצוות מחצית השקל', היא תשלום של מס שנתי למקדש. הרוב הגדול של מוני-המצוות קבע אותה בין תרי"ג המצוות מדאורייתא וסמכה על פסוקי כופר הפקודים שבפרשת כי תשא.

אנו סוברים, שדין זה הוא תקנת-חז"ל מימי הבית השני, שנועד לחזק את השותפות של העם בעבודת-המקדש. ההסתמכות של מוני-המצוות על הכתוב בתורה – נועדה לבסס את המצווה מדאורייתא, ואולם היא תקנת-חכמים, ועניינה שונה מהכתוב בפרשת כי תשא.

מצוות מחצית-השקל עברה גלגול הלכתי מסוים: מחד גיסא, על-פי פשט הפסוקים שבפרשת כי תשא היא מכוונת למפקד, ומאידך גיסא, ההלכה ייחסה אותה למתן מס שנתי למקדש.

השאלה הראשונה, המתעוררת מעיון בשמות ל 11-16 שבפתח פרשת כי תשא, היא האם הציווי למנות את העם על-ידי תרומת מחצית השקל היה לשעתו בלבד או שהוא לדורות.

זאת – ועוד: השוואה בין הכתוב בפרשה זו לבין מה שנקבע למצוות עשה מן התורה – מעוררת תמיהה רבה: הציווי הכתוב כאן הוא, שאין למנות את בני ישראל לגולגלותם, אלא "זה יתנו כל העובר על הפקודים: מחצית השקל בשקל הקדש" (שם, 13), ואילו 'מצוות מחצית השקל', שנקבעה על-ידי מוני-המצוות (כגון בספר-המצוות לרמב"ם, מצוות-עשה קעא), היא החובה לתת מס שנתי של מחצית-השקל למקדש – ללא כל זיקה למפקד.

שאלות נוספות, שיעמדו במרכז דיוננו, הן האם 'מצוות מחצית-השקל' כפי שנקבעה היא מדאורייתא או מדרבנן, והאם נכון לסמוך אותה על פרשת כופר הפקודים שבשמות ל.

מילות מפתח: מפקד; מוני-המצוות; שבת-שקלים; מחצית-השקל; פרשת כי תשא; כופר-הפקודים; יהואש מלך יהודה.

המפקדים בתנ"ך ומשמעותם

לבירור שאלות אלו – נפתח בעניין המפקד שבשמות ל 11-16. לעתים יש צורך למנות את העם – כדי להיערך כראוי לקראת מלחמה, שהרי אין סומכים על הנס (עפ"י פסחים סד ע"ב), או לצורכי-שלום, כגון לגביית-מסים ולתכנון אורבני. כדי להימנע מחטא – ציוותה התורה, שהמפקד יעשה על-ידי תרומת מחצית השקל להקדש, ולדעת הרמב"ם (הלכות תמידין ומוספין ד, ד), אפשר לעשות זאת על-ידי כל דבר אחר, שמחליטים עליו וסופרים אותו במפקד.

בין פרשני-התורה קיימת מחלוקת עקרונית: האם ציווי זה שבפרשת כופר הפקודים הוא לשעתו בלבד, אך לא למפקדים האחרים שהתקיימו במדבר, או שהוא ציווי לדורות, דהיינו לכל המפקדים ממנו ואילך.

תחילה נסקור את המפקדים, הידועים לנו מן התנ"ך, ולאחר מכן נשוב אל מחלוקת זו.

בתנ"ך מסופר על המפקדים הבאים:

1. בשנה הראשונה לצאת בני ישראל ממצרים נערך מפקד על-ידי תרומות של מחצית-השקל, ותוצאותיו מובאות בשמות לח 25-26. (אחד הנימוקים למפקד זה – "כשנפלו בעגל מְנָאָם – לידע מניין הנותרים", [עפ"י רש"י לבמדבר א 1]).
 2. ב-א' באייר של השנה השנייה לצאתם ממצרים. בפירוט המפקד בחומש הפקודים – בבמדבר א¹ – נאמר שנמנו 'לגולגלותם'. כך הבין זאת ר"י אברבנאל (בפירושו לשמ"ב כד, לימוד א, טענה ה), ואילו לדעת רש"י לבמדבר א 2 נמנו 'על-ידי שקלים בקע לגולגולת', וכך גם דעת הרמב"ן בבמדבר א 3 (אחד הנימוקים למפקד זה – "והיו משה והנשיאים צריכין לדעת מספר חלוצי צבא המלחמה..." עפ"י רמב"ן שם א 45).
 3. במחצית השנייה של שנת-הארבעים לצאתם ממצרים, לאחר המגפה, שפרצה בעקבות חטא בעל פעור (במדבר כה). (אחד הנימוקים למפקד זה – "שיחלק להם הארץ למספרם וְיָדַע, כמה חבלים יפלו להם מן הארץ הנכבשת להם..." עפ"י רמב"ן שם א 45).
 4. בשופטים כ 15-17 מובא, ש'בני-בנימין ו'איש-ישראל' התפקדו בנפרד לקראת מלחמה ביניהם – בעקבות פרשת 'פילגש בגבעה'.
 - 5-7. שאול המלך ערך שלושה מפקדים: האחד בבזק (שמ"א יא 8) – לקראת מלחמה כנגד נחש העמוני, ולאחר ניצחונו במלחמה זו הוא הומלך על ישראל. אחריו – מפקד של צבאו המצומצם לקראת המלחמה בפלשתים (שם יג 15). המפקד הבא נערך לקראת המלחמה בעמלק (שם טו 4).
- במסכת יומא כב ע"ב מובאות שתי דעות בעניין מפקד בבזק:
- לדעת רבי יצחק, המשמעות של בזק היא שברי-חרסים, ומכאן – שנמנו באמצעותם, ואילו לדעת רב אשי, בזק הוא שם מקום (שופטים א 4-5), ומכאן שנמנו לגולגלותם.
- במפקד השלישי (שמ"א טו 4) כתוב: "ויפקדם בטלאים". גם כאן אפשר להסביר, שהמפקד נעשה על-ידי טלאים (יומא שם), או במקום שנקרא טָלָם (יהושע טו 24).
- 8-9. בספר שמ"ב מוזכרים שני מפקדים, שערך דוד המלך:

1. לדעת מ"ד קאסטו בפירושו לשמות לח 25, המפקד הראשון והשני הם מפקד אחד: התאריך הראשון – תחילתו, והתאריך השני – סיומו, ולכן מצוין בשניהם אותו מספר פקודים.

הראשון נעשה לקראת מלחמה באבשלום (יח 1), ואילו בשני – דוד רצה לדעת את מספר העם, והוא חטא בכך, שהרי מובא, שה' הסית את דוד להכשילו, ולאחר מפקד זה היה נגף בעם (שם 24; דהיי"א כא).

11-10. שני מפקדים נוספים מוזכרים במל"א כ 27 (מלחמת אחאב בארם) ובמל"ב ג 6 (מלחמת יהורם ויהושפט במואב).

12. המפקד האחרון המוזכר בתנ"ך הוא זה של שבי-ציון, שנערך בימי עזרא (עזרא ב).

פרט למפקד הראשון, שהתקיים על-ידי תרומות של מחצית השקל – בכל שאר המפקדים לא מפורש כיצד נעשו, ולא היה נגף בעם כתוצאה מהמפקד. רק במפקד השני, שערך דוד המלך, היה נגף בעם, וניתנו לכך הסברים שונים שיפורטו להלן.

ציווי לדורות

חלק מפרשני התורה, כגון: רש"י, רמב"ן, רבנו בחיי, בפירושיהם לשמות ל 12, וכן רד"ק בשמ"ב כד 1 – הסבירו את הכתוב בפרשת כי תשא כציווי **לדורות**: מניין העם יעשה על-ידי מחצית-השקל או דבר אחר, והם צירפו לכך הסברים שונים.² בהסתמך על פרשנים אלו – המפקדים האחרים, שנעשו במדבר שלא על-ידי מחצית-השקל – התבצעו על-פי ציווי אלוהי, ולכן חיוב זה **אינו** חייב לחול עליהם.³

מנגד, במפקדים הבאים, שייעשו מתוך יזמת-האדם, יש לנהוג על-פי הכתוב בפרשת כופר הפקודים – כדברי רש"י לשמות ל 12: "כשתחפוץ לקבל סכום מניינם לדעת כמה הם, אל תמנם לגולגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מניינם".

באשר למפקדים שבספרי הנביאים – הרי ניתן לעשות הבחנה בין שני סוגי מפקדים:

האחד, מפקד שנערך **לפני מלחמה**, ומחמת הסכנה והדחופות מותר לעשותו אפילו 'לגולגולתם', ואילו השני, שמתבצע **בימי שלום**, יש לעשותו על-ידי מחצית-השקל, כמפורט בפרשת כי תשא.

לכן ניתן להסיק על-פי המפקדים שצוינו, ובמיוחד – על-פי המפקד, שערך דוד המלך בימי שלום וקטא בו בכך שמנה אותם לגולגולתם, כי מצווה זו של תרומת מחצית-השקל בזמן מפקד היא לדורות.

סיוע נוסף לכך ניתן למצוא אצל חז"ל: במסכת ברכות סב ע"ב מציינים חז"ל את הכתוב בשמות ל 12 – כמקור לציווי לפקוד על-ידי כופר, וגם מדגימים על-פי המפקד האחרון של דוד: "וכיון דמנינהו, לא שקל מינייהו כופר", וכתוצאה מכך: "ויתן ה' דָּבָר מְהֻבָּקָר ועד עת מועד" (שמ"ב כד 16).

2. רש"י: "שהמנין שולט בו עין הרע, וְהַדָּבָר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד". **ספורנו** פירש, שהמנין סופר את הנמצאים לעומת אלו שאינם, ובכך הוא מזכיר את העונות, שהרי "אין מיתה ללא חטא", ולכפרת עוונות אלו – יש לנדב מחצית-השקל. **רבנו בחיי** הסביר, שבמפקד 'לגולגולתם' – "כל יחיד ויחיד וכל מעשיו נפרטין, אי-אפשר מבלתי עונש", ולכן מידת-הדין שולטת, ואילו במפקד ע"י מחצית-השקל, עניינו של כל פרט "נמשך בכלל הרבים", ואז "נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם" (שמ"א טו 29), ואין מקום למידת-הדין (פירוש דומה לזה נמצא ב**לקוטי אנשי שם** בתוך מקראות גדולות רב פנינים). **נוסרי**, שבמפקד של יוצאי-צבא יש ביטוי של חוסר-ביטחון בה', וכפרת חטא זה נעשית ע"י תרומת מחצית-השקל.

3. המקור לפרשנות זו הוא ביומא כב ע"ב. שם נאמר בעניין המפקד: "רבי אמר משום אבא יוסי בן דוסתאי: ... כאן – בידי אדם, כאן – בידי שמים", אם כי הכוונה בדברים אלו היא לעצם מניין העם, שאסור בידי אדם, ומותר בידי שמים, ולא לעניין מחצית השקל.

ועוד, במסכת יומא כב ע"ב :

א. בעניין ריצת-הכוהנים בכבש המזבח כדי לזכות במצווה – נאמר: "ואם היו שניהן שווין, הממונה אומר להם: הצביעו" (=אם הכוהנים הגיעו יחד לקצה הכבש, הממונה היה אומר להם להושיט את ידיהם, סופר את הצבעותיהם ומפיל ביניהם גורל).⁴ ושואלת הגמרא: "ונימנינו לדידהו!" (=שימנה את הכוהנים עצמם), ומשיבה: "דאמר רבי יצחק: אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצווה".

ב. "אמר רבי אליעזר: כל המונה את ישראל – עובר בלאו, שנאמר 'והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד...' (הושע ב 1). רב נחמן בר יצחק אמר: עובר בשני לאוין, שנאמר: 'לא ימד ולא יספר'".

במסכת פסחים סד ע"ב מסופר: "תנו רבנן: פעם אחת ביקש אגריפס המלך ליתן עיניו (=לדעת את מספרם) באוכלוסי ישראל. אמר ליה (=לו) לכהן גדול: תן עיניך בפסחים. (הכהן הגדול) נטל כוליא (כליה) מכל אחד (מקרבנות הפסח), ונמצאו שם שישים ריבוא זוגי כליות, כפליים כיוצאי מצרים, חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה...".

זאת – ועוד, חז"ל הרחיבו את האיסור של המפקד, והמליצו להימנע כלל ממניין של כל דבר, מכיוון ש"אין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין" (בבא מציעא מב ע"א), ועיין בפירושי רבנו בחיי בעניין זה.⁵

מתוך דברי חז"ל אלו ניתן ללמוד על השקפתם: מפקד של העם על-ידי מחצית השקל או אמצעי אחר הוא מצווה **לדורות**.

גם לדעת הרמב"ם ציווי זה הוא לדורות: "שאסור למנות ישראל אלא על-ידי דבר אחר, שנאמר ויפקדם בטלאים" (הלכות תמידין ומוספין ד, ד) – אבל אין הרמב"ם מונה איסור זה ביספר המצוות, אולי משום שהסתמך על אחד מספרי-נביאים (שמ"א טו 4). על הכתוב בפרשת הפקודים שבכי תשא הוא קובע מצווה אחרת ביספר המצוות (להלן).

ציווי לשעה

פרשנים אחרים, כגון רס"ג (בפירושו הארוך של ראב"ע לשמות ל 12), רלב"ג (שמות ל 11-15), ר"י אברבנאל (שמות ל 13-14) ואור-החיים (בפירושו לשמות ל 11) ובעל פירוש 'הואיל משה' (שמ"ב כד 1)⁶ – הסבירו את הכתוב בשמות ל כציווי **חד-פעמי** למנות את העם על-ידי **מחצית השקל** ונימקו אותו על-פי הזמן של נתינתו:

צריך לשתף את העם בהוצאות הקמת המשכן (רס"ג לעיל ור"י אברבנאל לשמות ל 12), וכן – לכפר על חטא העגל על-ידי התרומה, דכתיב לכפר על נפשותיכם (כלי-יקר לבמדבר א 2). חיזוק

4. פירוש מהלך הגורל מובא ברמב"ם, הלכות תמידין ומוספין, פ"ד הלכה ג. בהלכה ד קובע הרמב"ם, שהמפקד על-ידי שקלים או דבר אחר הוא לדורות, ואולם הוא אינו מסתמך על הכתוב בתורה, אלא – על הכתוב בנביאים "ויפקדם בטלאים" (שמ"א טו 4).

5. בהקדמתו לפירושו לשמות ל 11-12, הסביר רבנו בחיי, שהברכה היא נס נסתר, הנעשה בדרך מנהגו של עולם, ו"אין בעל הנס מכיר בנסו" (נידה לא ע"א), ואילו בְּדָבָר המנוי, הנס נעשה מפורסם, וזו מְעָלָה מיוחדת, שאין כל אדם זוכה לה, ובהיעדרו, הרי "שהמניין שולט בו עין הרע" (כדברי רש"י שמות ל 12).

6. 'אור החיים' – ר' חיים בן עטר, תנ"ו-תק"ג (1743-1696); 'הואיל משה' – ר' משה-יצחק טדסקי, המכונה ר' משה-יצחק אשכנזי, תקפ"א-תרנ"ח (1821-1898).

לגישה זו ניתן למצוא בכל שאר המפקדים, המוזכרים בתורה ובנביאים, אשר לא כתוב בהם, שנמנו על-ידי מחצית-השקל, ולא היה נגף בעם.

יוצא מן הכלל הוא המפקד, שערך דוד המלך. יש פרשנים, שהסבירו את חטאו של דוד לא בכך שמנה את העם לגולגולותם, אלא בסיבות אחרות:

רלב"ג, ובעקבותיו – ר"י אברבנאל בפירושיהם לשמ"ב כד 1 – הסבירו את חטאו של דוד "על שדוד היה שם בשר זרועו בבוטחו על רוב העם (= העם הרב), ולא היה ראוי שיבטח כי אם בה' יתברך לבדו" (רלב"ג שם). מעין זה פירש גם בעל 'הואיל משה' בפירושו שם, שכתב שדוד רצה לדעת את מספר חייליו כדי להמשיך במלחמותיו, "ובזה חטא ודאי חטא גדול, שהיה רוצה להשליך מנגד נפש ישראל ללא צורך, מאחר ששלום לו מכל עבר". מרד שבע בן-בכרי (שמ"ב כ) הוא הסיבה לחרון ה' ולרצונו להעניש את העם, אבל איננו החטא של דוד (אברבנאל).

רד"ק לשמ"ב כד 1 ואור-החיים לשמות ל 12 הסבירו את חטאו של דוד בכך שמנה אותם שלא לצורך. הם עשו הבחנה בין מפקד שהוא לצורך⁷ – ובו מותר למנות את העם לגולגולותם, לבין מפקד שאינו לצורך – ובו אסור למנותם, כמובא בבמדבר רבה ב 17:

"רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא: כל זמן שנמנו ישראל לצורך – לא חסרו, שלא לצורך – חסרו. ואיזה זמן נמנו לצורך? בימי משה, בדגלים ובחילוק הארץ, ושלא לצורך – בימי דוד".

הרמב"ן (לבמדבר א 3 בד"ה ויתכן עוד שנפרש ונאמר) טוען, שחטאו של דוד התבטא גם בעובדה, שמנה אותם מבן שלוש עשרה שנה ומעלה, בה בשעה שהיה צריך למנות רק מבן עשרים שנה ומעלה.

לסיכום, על סמך העובדה, שאף אחד מבין מוני המצוות אינו כולל את מצוות מחצית-השקל לעניין המפקד במניין תרי"ג המצוות – נראה, שההשקפה, שציווי זה שבשמות ל, היה לשעתו בלבד, היא המקובלת עליהם.

האם יש קשר בין פרשת כופר הפקודים לבין חובת הבאת מחצית השקל למקדש מדי שנה בשנה? בכך נעסוק בהמשך דיוננו.

השקפת חז"ל בעניין 'מצוות מחצית השקל'

חז"ל פסקו במשנה שקלים א, א: "באחד באדר משמיעין על השקלים..." לפי שבראש חודש ניסן צריכים להביא קרבנות מהשקלים החדשים, והקדימו עוד את הכרזת השקלים מפאת נס פורים (מגילה יג ע"ב).

קביעה זו של חז"ל אינה קשורה לפרשת כופר הפקודים, ובכל זאת קבעו חז"ל קריאה בתורה בישבת שקלים' (שלפני ר"ח אדר או שבת ר"ח אדר), הלקוחה משמות ל 11-16 – כדי להודיע להביא שקלים. מכאן מתקבל הרושם, שמס השקלים מתבסס על הכתוב בתורה, ואולם למרות זאת – נראה, שחז"ל לא סמכו מס זה על הכתוב בפרשת כופר הפקודים מהנימוקים הבאים:

7. בשו"ת משפטי עוזיאל (כרך ד, סימן ב) ובשו"ת פסקי עוזיאל (סימן ז) – מגדיר הרב ב"צ מאיר חי עוזיאל זצ"ל (שהיה הרב הראשי לישראל) את הצורך במפקד, שהוא לשם מצווה. הוא דן בשאלה, אם מפקדים מטעם ועדי קהילות ועיריות – נכללים בגדר מניין לשם מצווה.

- א. במסכת מגילה כט ע"ב נחלקו האמוראים בשאלה: "מאי פרשת שקלים" (איזו פרשה מהתורה יש לקרוא ב'שבת שקלים')?
- רב אמר: "צו את בני ישראל ואמרת אליהם: את קרבני לחמי..." (במדבר כח 2), ושמואל אמר: "כי תשא..." (שמות ל 11-16).
- ההלכה נקבעה כשמואל,⁸ לא מפאת קשר ענייני בין המס לבין הכתוב בפרשת כי תשא, אלא כמובא בגמרא שם, משום שבפרשת כופר הפקודים יש אזכור של שקלים ותרומות.
- ב. בהסתמך על משנה שקלים פרק א, משניות ג, ה, ו – ניתן לקבל כסף גם מנשים, מעבדים כנעניים ומקטנים. זאת – בניגוד לכתוב בשמות ל 14, שהתרומה ניתנת רק על-ידי זכרים בני עשרים שנה ומעלה, ובוודאי שהם צריכים להיות יהודים ממש.
- ג. במשנה ובתוספתא שקלים הביטוי 'מחצית השקל' אינו מוזכר אף לא פעם אחת. בתלמוד הירושלמי במסכת שקלים – מוזכר ביטוי זה פעמיים בלבד (פרק ב, הלכה ד) בהקשר אחר.⁹
- בנוסף, בכל המקומות שהוזכרו – לא נקוב סכום המס השנתי, שיש להביא למקדש (הסכום מחצית-השקל מוזכר אצל מוני-המצוות, כגון הרמב"ם בהלכות שקלים פרק א, ומובן, שקבעוהו על סמך הכתוב בשמות ל), בעוד שבפרשת כופר הפקודים שבתורה מפורש סכום קצוב וקבוע של מחצית-השקל. ועוד, שם (פס' 15) כתוב: "העשיר לא ירבה, והדל לא ימעט", ואילו במשנה שקלים א, ו, נאמר, שבמקרים מסוימים יש להוסיף למס דמי-חליפין הנקראים קלבון, ולדעת ר' מאיר, יש להוסיף אף שני קלבונים. לדעת ר' יהודה, שם במשנה ב, ד: "אף לשקלים – אין להם קצבה". מכאן, שכל המוסיף – הרי זה משובח.
- ד. מבין ששת הציטוטים מהתנ"ך, המובאים במשנה שקלים, אין שום ציטוט משמות ל 11-16. ציטוטים בודדים משמות ל ניתן למצוא בתוספתא שקלים – ציטוט אחד מתוך 12, בבבלי שקלים – ארבעה מתוך 163 ציטוטים, ובירושלמי שקלים – שלושה ציטוטים בלבד מתוך 161.
- ה. חז"ל דרשו את הכתוב בנחמיה י 33: "והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל בשנה לְעִבְדֵי בֵית אֱלֹהֵינוּ כִּי: ר' חלקיה בשם ר' אחא: מכאן שצריך אדם לְשַׁלֵּשׁ שקלו שלשה פעמים בשנה" (ירושלמי שקלים פרק ב, הלכה ד). ר' חלקיה למד זאת מהמילה "שלישית", ולימוד זה יכול להתאים לתרומה או למס למקדש, אך אינו הולם את מצוות מחצית-השקל, כפי שמבוארת בפרשת הפקודים.
- ו. במסכת בבא-בתרא ט ע"א, קבעו חז"ל, שכסף זה הנזכר בנחמיה – יכול לשמש גם לצדקה. אף זה מנוגד לשימוש, שנעשה בכספי מחצית-השקל, לצורך המשכן, כמבואר בשמות לח 27-28.
- מכל האמור לעיל – ניתן לקבוע, שלמרות העובדה, שחז"ל קבעו את הקריאה בתורה ב'שבת שקלים' מתוך פרשת כופר הפקודים, הרי הם התייחסו אל שני העניינים הללו כשונים ונפרדים זה מזה.

8. שו"ע או"ח תרפה, א.

9. "כתיב: זה יתנו כל העובר על הפקודים (שמות ל). ר' יהודה ור' נחמיה:

חד אמר: לפי שחטאו בחטא (העגל) במחצית (=באמצע) היום, יתנו מחצית-השקל, וחרנה (=האחר) אמר: לפי שחטאו בשש שעות, יתנו מחצית השקל, דעבד שיתא גרמסין" (שְׁעָרָה שֶׁהָ גֵרְמָסִין [כל גרמסין הוא רבע דינר זהב או שליש דינר כסף]).

השקפת מוני-המצוות

רוב מוני-המצוות מציינים את מצוות עשה של 'מחצית השקל' במניין-המצוות שלהם. ואולם דבר תמוה הוא, שבהסבר המצווה מתייחסים מוני-המצוות אל המס השנתי למקדש – כמפורט במסכת שקלים, ואילו לביסוס המצווה מן התורה הם מצטטים משמות ל 11-16.

מנוגד להם הוא ר' אליעזר בן שמואל ממיץ ביספר יראים, מבעלי-התוספות ותלמידו המובהק של רבנו תם (המאה השתים-עשרה), שלא הזכיר מצווה זו, אף-על-פי שציין מצוות אחרות, הנוגעות לזמן-הבית. העובדה, שאחד מבין מוני-המצוות – נמנע מיצירת קשר בין המס השנתי למקדש לבין פרשת כופר הפקודים – אומרת דורשני, ומעידה, שקשר זה אינו מובן מאליו.

השאלות הנשאלות על מוני-המצוות, אשר מנו מצווה זו במניין-המצוות שלהם, הן הבאות:

1. מדוע הם התעלמו מהשקפת חז"ל בעניין האיסור למנות את העם שלא במחצית השקל או דבר אחר, ולא מנו אותה כמצווה מן התורה?

2. מדוע קבעו מצוות עשה של נתינת מס שנתי למקדש, שאינה כתובה בתורה?

3. מדוע במצוות-העשה שקבעו – התבססו על פרשת כופר הפקודים, שאינה קשורה אליה?

בטרם נשיב על שאלות אלו, נסקור את הנימוקים, שהובאו על-ידי מוני-המצוות עצמם להטעמת שיטתם, שמקורה של מצוות עשה זו הוא בפרשת כופר הפקודים.

א. רס"ג (המאה העשירית) בספרו 'ספר המצוות', ח"א, מצוות עשה כ' – ציין מצווה זו והסתמך על הכתוב: "ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם" (שמות ל 12). תמצית השקפתו זו מובאת בפירושו הארוך של ראב"ע לשמות ל 11:

"והגאון אמר, כי כסף כפורים הוא חיוב על ישראל בכל שנה, בין יספֶּרם מלכם או לא ישא מִסְפֶּרם, וְרָאִיתוּ משאת משה (=נשיאת ראש העם) במדבר".

רס"ג כיוון לפסוקים, המובאים בדה"ב כד 6, 9, שבהם מסופר שיהואש, מלך יהודה, דרש לגבות מהעם את "מִשְׁאֵת משה, עבד האלקים" לעבודות בדק הבית למקדש. מהביטוי 'משאת משה' ומדמיונו ליכי תשא' – למד רס"ג על מס קבוע, שהיה קיים בזמנו של משה רבנו, ושאותו מבקש יהואש לחדש ולגבותו מהעם.

גם הרמב"ן, בפירושו לשמות ל 12, סמך לכתוב לעיל בדה"ב את ההלכה: "יִרְאֶה מזה, כי מִשְׁאֵת משה (היא) מצווה לדורות להביאו לבדק-הבית, אף-על-פי שלא קָמַם".

עניין זה נדון אצל י' קויפמן וי' ליוור.¹⁰

שניהם הסבירו את 'משאת משה' שמוזכר יהואש – לא כתרומת-חובה לדורות, שהייתה קיימת מימי משה רבנו, אלא כתרומה חד-פעמית, שנתנו בני-ישראל במדבר לאוהל-מועד (שמות כה ואילך). לדעת ליוור (שם עמ' 114)¹¹, ספק, אם הביטוי 'משאת משה' בדה"ב קשור אל פרשת 'כי תשא' שבשמות. המונח 'משאת', כשהוא בא בזיקה לענייני קודש – משמעו: תרומה, היטל. לפיכך הביטוי בדה"ב כד6, 9 – משמעו: התרומה, שהטיל משה על בני ישראל במדבר לצורך הקמת אוהל מועד.

10. י' קויפמן, 'מחצית השקל', תולדות האמונה הישראלית, ח, ירושלים תשכ"ט, עמ' 333-334, הערה 46; י' ליוור, חקרי מקרא ומגילות מדבר יהודה, ירושלים תשל"ב, עמ' 113-114.

11. ליוור (שם, עמ' 114).

לעומת זאת, הלשון 'כי תשא את ראש בני ישראל' – מקבילה בהוראתה אל: 'כי תפקוד את בני ישראל'. מכאן, שאין הכתוב בדהיי"ב כד מתכוון למחצית-השקל, אלא לתרומות למעשה המשכן שבשמות כה ואילך. ועוד, הן בסיפור שבמל"ב יב, והן בזה שבדהיי"ב כד – אין כל פרטים, העשויים לרמז על כסף כופר הפקודים.

נחתום דיון זה בדברי המלבי"ם לבראשית ד 7 על דברי ה' לקין: "הלוא אם תטיב, שאת, ואם לא תטיב, לפתח חטאת רובץ".

המלבי"ם מסביר את 'שאת' כמילה נרדפת ל'משאת' שהיא מנחה, קרבן (בניגוד למס קבוע). משמעה: בין אם תטיב המשאת, בין אם לא תטיב – אין בזה שום מעלה, והעיקר הוא העוז והכוח של האדם למשול ביצרו.

ב. **הרמב"ם** הזכיר את מצוות מחצית השקל כמס שנתי למקדש ב'ספר המצוות', מצווה קעא, ב'משנה תורה' – תחילת הלכות שקלים ובתחילת פירושו למשנה שקלים.

בכל המקומות הללו הוא ציטט חלקי פסוקים משמות ל 11-16. כמו-כן בהקדמתו למשנה – כתב הרמב"ם בעניין סדר המשניות: "וסידר כיפורים (=מסכת יומא) אחר שקלים, כפי סידורם: שמצוות שקלים – בפרשת כי תשא, וכיפורים – בפרשת אחרי מות".

הרמב"ן בהשגותיו על רמב"ם – לא חלק על הרמב"ם בעניין זה, ומכאן, שהיה תמים-דעים עמו.¹²

ג. גם מוני המצוות הבאים¹³ ציינו מצווה זו בהקשר המס השנתי ומצטטים משמות ל:

1. **ר' משה ב"ר יעקב מקוצי** (המאה השלוש-עשרה) ב'ספר מצוות גדול' (סמ"ג), מצוות עשה מה.
2. **ר' מנחם רקנטי** (המאה השלוש-עשרה) בספר 'טעמי המצוות', מצוות עשה מב.
3. **ר' יצחק בן יוסף** מקורביל (המאה השלוש-עשרה), בעל 'ספר מצוות קטן' (סמ"ק) – מנה בספרו רק מצוות שבזמן הזה, ולא את אלו הנוגעות לבית-המקדש. הוא לא הזכיר את מצוות מחצית-השקל, ומכאן – שבעיניו היא מס שנתי למקדש.
4. **ר' אהרן הלוי מברצלונה** (הרא"ה) [(המאה השלוש-עשרה – ארבע-עשרה)], בעל 'ספר החינוך' (לפי רוב הדעות), מצווה קה.
5. **ר' דוד כוכבי מאישטיליאה** שבצרפת (המאה השלוש-עשרה – ארבע-עשרה) בעל 'ספר הבתים', מצוות עשה קסד.
6. **ר' אלעזר אזכרי**, (1533-1600), בעל 'ספר חרדים', מנה בספרו רק מצוות, שחלות בזמן הזה, ולא את אלו הנוגעות לבית-המקדש. הוא לא הזכיר את מצוות מחצית-השקל, ומכאן שבעיניו היא מס שנתי למקדש.
7. **ר' משה חאגיז** (1672-1760) בספרו 'אלה המצוות' מצווה קה (מצוות עשה מד).
8. **ר' משה שיק** (1805-1879) בספר 'מהר"ם שיק על תרי"ג מצוות', מצווה קו.

12. **ספר המצוות: לרבינו משה בן מימון ... עם השגות הרמב"ן**, מהדורת שבתי פרנקל, ירושלים תשנ"ה. בעמ' רפז, בהשגותיו על מצוות עשה – לא הזכיר את מצוות מחצית-השקל.

13. בעל 'ספר הלכות גדולות', ר' שמעון קירא גאון (יש המייחסים את הספר לרב יהודאי גאון), שחי במאה התשיעית לסה"נ – מזכיר מצווה זו בהקדמה 'ושקלים' ואינו מפרט. (הלכות גדולות, בעריכת עזריאל הילדעסהיימער), ברלין תרמ"ח, עמ' 13.

הסתמכותם של מוני-המצוות הללו במצווה זו על הכתוב בשמות ל – מבססת אותה כמצווה מדאורייתא. ייתכן, שהזיקה, שיצרו מוני-המצוות בין מצוות עשה 'מחצית השקל' כמס שנת למקדש, לבין הכתוב בשמות ל – נבעה מהנימוקים הבאים:

- א. קביעת חז"ל להביא מס שנתי למקדש – נוהג, שהיה מקובל בראשית ימי הבית השני.
- ב. הקשר המסוים, שיצרו חז"ל בין המס השנתי לבין פרשת כופר הפקודים על-ידי קריאתה בספר התורה בשבת שקלים'. מכאן – גם המקור לשם של מצוות המס: 'מצוות מחצית-השקל'.
- ג. השימוש הדומה של התרומות בשניהם: במשכן – לצקת את אדני הקודש (שמות לח 27-31), במקדש – למימון קרבנות הציבור (משנה שקלים ד, א).
- ד. הדמיון בזמן א' בניסן: במשכן – זמן חנוכתו, במקדש – זמן התחלת השימוש בקרבנות-הציבור החדשים.
- ה. מחצית-השקל משמשת כופר-נפש, המכפרת בזמן המפקד, וגם קרבנות-הציבור מכפרים על העוונות.

השקפת פרשני-המשנה בני-זמננו

בהקדמותיהם לפירושי-המשנה למסכת שקלים – הביאו ח' אלבק¹⁴ ופ' קהתי¹⁵ נימוקים לכך שמקורו של מס מחצית-השקל הוא בשמות ל 11-16. נוסף לכך, על סמך פסוקים נוספים הם ביססו מס זה – כמצווה, שהייתה רווחת מימות משה רבנו, והיא – לדורות.

להלן נימוקיהם והדחיות לדבריהם:

- א. במל"ב יב 5-6, נאמר: "ויאמר יהואש אל הכהנים: כל כסף הקדשים, אשר יובא בית ה' כסף עובר, איש כסף נפשות ערכו, כל כסף, אשר יעלה על לב איש להביא בית ה'...". אלבק וקהתי הסבירו, שיכסף עובר הוא מס מחצית-השקל על-פי הדמיון ל"כל העובר על הפקודים" (שמות ל 13), ואילו ב"איש כסף נפשות ערכו" – מתכוונים לערכי-הכסף, המפורטים בויקרא כז, שהם ערכי בני-אדם שונים, והשאר הוא נדבות.
- הדחייה: מדובר ביזמה של המלך, יהואש, לחזק את בדיקת-הבית. העובדה, שיהואש ביקש לאסוף כסף ממקורות שונים: מס, 'כסף נפשות' ונדבות, וללא מגבלות של גובה התרומה, מין התורם או גילו – מוכיחה, שאין לכך קשר לכסף הכיפורים שבפרשת כי תשא. השימוש בביטוי: 'כסף עובר', המזכיר, כביכול, את הכתוב בתורה – נועד לתת לתרומה זו תוקף דתי ולשמש מנוף לגביית-כספים.
- ב. בדה"ב כד 5, מובאת ההוראה של המלך יהואש לגבות כסף מכל ישראל "מדי שנה בשנה". גם מכאן למדים שני מפרשי המשנה על מצוות מחצית השקל כמס שנתי למקדש לדורות.
- הדחייה: עצם הדרישה לגבות מס מדי שנה בשנה – מנוגדת לאמור בשמות ל, אשר בו מצוין, שהתרומה היא בזמן מפקד בלבד. י' ליוור וי' קויפמן¹⁶ שותפים לדעה, שלביטוי: 'מדי שנה

14. ח' אלבק, ששה סדרי משנה, ב, ירושלים תשי"ב.

15. פ' קהתי, משניות מבוארות², תל-איב תש"ל.

16. ליוור וקויפמן (לעיל הערה 10).

בשנה' אין בסיס במס כלשהו, שהיה קיים, כביכול, בימי משה רבנו, וגם מעולם לא התכוון המלך, יהואש, להתחיל במס קבוע, אלא דרש את התרומה 'מדי שנה בשנה' – רק מתוך הצורך לחזק את בדק-הבית. זוהי תרומה לשעה – כתרומה, שהביאו בני ישראל במדבר למלאכת אוהל מועד, וכמפורט – בתחילת פרשיות תרומה וויקהל (מעבר לתרומת מחצית-השקל, שהובאה לצורך המפקד).

ג. בדה"ב כד 6, 9 מובא הביטוי: "משאת משה, עבד האלקים" בקשר ליזמת המלך יהואש. ראו על כך אצל רס"ג, בפרק מוני-המצוות לעיל.

ד. בנחמיה י 33 כתוב: "והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בַּשָּׁנָה לעבודת בית אלהינו". אלבק וקהתי הביאו את דברי הרמב"ן (שמות ל 12), המפרש, ששליש השקל, שהביאו בזמן נחמיה, שווה בערכו למחצית-השקל של התורה, ומכאן מגיעים שני המפרשים למסקנותיהם דלעיל.

הדחייה: גם כאן מדובר במס זמני, שהוטל בגלל הצורך של בניין בית המקדש השני או שכספי התמיכה של המלכות במקדש לא הגיעו למקדש (להלן). י' ליוור¹⁷ למד מהמילים: 'והעמדנו עלינו מצות', שזו תקנה חדשה, שקיבלו על עצמם, ולא ציווי מהתורה. הוא דחה גם את פירוש הרמב"ן, ולטעמו: "אילו הייתה זיקה בין מחצית-השקל שבתורה לבין שליש השקל שבנחמיה, היו שומרים דווקא על הסכום הנקוב ולא על הערך הממשי של תרומת הכסף".

י' קויפמן¹⁸ הסביר, שהנאמר בנחמיה י 33-34 הוא אחת משמונה עשרה תקנות, אשר מוזכרות בכתב-האמנה, שנחתמה על-ידי נחמיה וראשי העם (נחמיה י). בכל התקנות הללו אין קביעה של מצוות חדשות, אלא אזכור של מצוות הכתובות בתורה – תוך קביעת דרכים לביצוען או תקנות חדשות.

בעניין תקנת התרומה כתב קויפמן: "שלישית השקל, תרומה שנתית לצרכי המקדש", ולעומת זאת "מחצית השקל" שבשמות ל 11-16 היא תרומה חד-פעמית, שניתנה ככופר הפקודים¹⁹.

לסיכום, מדובר כאן במס שנתי, שנקבע לצורך המקדש, ואין לו קשר לכתוב בשמות ל.

מצוות מחצית השקל – כתקנת-חז"ל

בבית-המקדש הראשון קרבנות-הציבור היו ניתנים על-ידי המלך: "ומנת המלך מן-רכושו" (דה"ב לא 3), ואף בחוקת העתיד של יחזקאל, קרבנות-הקבע במקדש הם משל הנשיא (יחזקאל מה 16-17).²⁰

גם בראשית ימי שיבת ציון תמכו מלכי-פרס במקדש:²¹

17. ליוור (לעיל הערה 10), עמ' 116-119.

18. קויפמן (לעיל הערה 10), עמ' 331-338.

19. קויפמן, שם, עמ' 333.

20. העם ייתן תרומות לנשיא, כדי שמהן ייתן המלך קרבנות-ציבור (עיינו בפירוש דעת מקרא).

21. ראו במאמרו של ח' ספר, 'התמיכה במקדש בתקופת הבית השני על-פי פקודות ארתחשטא ואנטיוכוס השלישי', קתדרה, 117 (תשס"ו), עמ' 41-62.

בצו של דריוש (עזרא ו 8-14) מצוינת הוראה **מפורשת**, שקרבנות יום-יום ושאר צורכי-המקדש יינתנו מנכסי המלך, והוראה דומה באה בנשתווון (=איגרת) של ארתחשסתא לעזרא (עזרא ז 26-12). מחד גיסא, זהו סימן של כבוד לבית-המקדש, שהמלך דואג להוצאותיו, ומאידך גיסא, היה בכך משום קביעת ריבונות של המלך הפרסי על יהודה ומקדשה.

תקנת-חז"ל לתת מס שנתי למקדש היא חלק מהמאבק של הסנהדרין על דמותו של בית-המקדש השני.²² בניגוד לבית ה' בשילה ולבית-המקדש הראשון, שהיו שייכים בעיקר לכוהנים – הרי בית-המקדש השני היה נחלת העם.

זאת – ועוד: הוא היה משכנה של הסנהדרין, ההנהגה המייצגת של העם, אשר בה שלטו הפרושים – בניגוד לכהונה הגדולה, אשר בה שלטו הצדוקים.

לשיטתם של הפרושים, מצוות עבודת ה' חלה על העם כולו, והכוהנים אינם אלא שליחיו של העם כולו. מתוך תפיסה זו הורחבה השותפות של העם בעבודת-המקדש, ונקבע צביונו העממי של המקדש. לצד הכוהנים בעבודתם – עמדו הלויים בשירתם ובנגינתם, ולכל משמרת של כוהנים ולוויים נצטרפה משמרת של ישראלים. אלו הם המעמדות, אשר סייעו לכוהנים בעבודתם (תענית כז ע"ב).

גם הנשים הרבו לעלות למקדש, והותקנה בו, לראשונה, עזרת-נשים ושער עזרת הנשים.²³ בנוסף לכך, הקטנת תלותו של המקדש בתמיכת השליטים מחזקת את עצמאותו, שהרי "בעל המאה הוא בעל הדעה".

ובאשר לסוגיית מחצית השקל – הרי שבמסכת רה"ש ז ע"א מובאת הברייתא הבאה:

"תנו רבנן: באחד בניסן – ראש-השנה לחדשים ולעיבורים ולתרומת-שקלים, ויש אומרים: אף – לשכירות-בתים".

בהמשך הגמרא שם מפורט לימוד של גזרה שווה בין הפסוקים: "זאת עולת חדש בחדשו **לחדשי השנה**" (במדבר כח 14), ו"ראשון הוא לכם **לחדשי השנה**" (שמות יב 2). בהסתמך על הדמיון ביניהם במילים: "לחדשי השנה" – נקבעה מצווה מן התורה להקריב את קרבנות-הציבור, הבאים מאחד בניסן, מתרומות, שהביאו לצורך שנה זו.

בעקבות זאת, ובהתאם לתפיסתם של הפרושים שצריך לשתף את העם בעבודת-המקדש – קבעו, שעל כל אדם מישראל להעלות מס שנתי למקדש (כנראה, מחצית-השקל, אף-על-פי שאינה מפורשת במסכת שקלים) – כהשתתפות בהוצאות-המקדש. זאת – במקום שהמיוון לכך ייעשה על-ידי השלטון. מס זה חל גם על יהודי התפוצות, שהיו עולים מבבל בשיירות ומביאים את תרומתם למקדש.²⁴

לעומתם, התנגדו הצדוקים למס זה ורצו לשמר את אופיו האליטיסטי של המקדש ולסמוך על תמיכתם של השליטים.

יתרה מזאת, אף נקבע חג מיוחד לציון סיומו של מאבק זה על מחצית השקל: "מן ריש ירחא דניסן עד תמניא ביה – אתוקם תמידא, דלא למספד" (תרגום: מראש חודש ניסן עד שמונה בו

22. ראו על כך: ש' ספראי, **המקדש בתקופת הבית השני**, ירושלים תשי"ט.

23. במקדש-שלמה נזכרת "העזרה הגדולה" (דהי"ב ד 9), ואילו בבית-המקדש השני חילקה ל'עזרת-ישראל' ול'עזרת-הנשים'. וראו בפירושו דעת-מקרא שם.

24. יוסף בן מתתיהו, **קדמוניות היהודים**, יח, ט, א. יוספוס גם פירט שם את ההבדלים שבין הפרושים לבין הצדוקים.

הוקם התמיד, שלא לספוד). ובסיום עניין זה מובא: "וכשגברו עליהם ונצחום, התקינו, שיהו שוקלים שקליהם ומניחים אותם בלשכה, והיו תמידים קרבים משל צבור. וכל אותן הימים שדנום – עשאום ימים טובים" (מגילת תענית פרק א וגם תענית יז ע"ב). כמקובל אצל חז"ל – אותם מנהגים והלכות, אשר הצדוקים לא הודו בהם – נערכו בפרסום רב כדי "להוציא מלבם של צדוקים", כלשונם של חז"ל.

זאת – ועוד: ניתן לאשש את הדעה, שמצווה זו כמס שנתו למקדש היא תקנתם של חז"ל²⁵ – על-פי הכתוב במשנה שקלים א, א: משנה זו פותחת את המסכת בתקנות שונות, שזו אחת מהן: "באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאיים.²⁶ בחמישה עשר בו קורין את המגילה בַּכְּרִיז, ומתקינן את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוואות-המים, ועושין כל צרכי הרבים ומצינין את הקברות, ויוצאין אף על הכלאיים".

במשנה שלאחריה מופיע המונח "התקינו", ובמשנה ב, ד שבהמשך – מובא משמו של ר' יהודה, שתרומה זו נהגה, מאז שעלו ישראל מן הגולה (ולא מימי משה רבנו). גם ב'שערי תורת התקנות – מאסף לכל התקנות עד חתימת התלמוד²⁷ מובא: "חכמים תיקנו להכריז ב-א' באדר על השקלים ולהיות יושבין שולחנות במדינה ב-ט"ו, ובמקדש – בכ"ה באדר. ואח"כ תיקנו להיות קורין ב"ח אדר, שחל להיות בשבת, בפרשת שקלים". גם בספר 'התקנות בישראל',²⁸ מובאת התקנה: "להכריז על השקלים באחד באדר".

נזכיר את חשיבותה של מצווה זו מתוך הכתוב ב'ספר החינוך' מצווה קה: "מצות נתינת מחצית-השקל בשנה. משורשי-המצווה, שרצה הקב"ה לטובת כל ישראל ולזכותם, שתהיה יד כולם שווה בדבר הקרבנות, הקרבים לפניו כל השנה בהתמדה...".

נוסף לכך, הכנסות קבועות למקדש מצמצמות את התלות של עבודת המקדש במלכות ובממסד.

ההלכה בימינו

שו"ע או"ח סימן תרפ"ה, סעיף א' דן ב'פרשת שקלים', ולא הוזכרה בו תרומת זכר למחצית-השקל. תרומה זו צוינה שם בסימן תרצ"ד סעיף א בעניין דין מעות פורים לעניים רק על-ידי הרמ"א. הרמ"א הוסיף: "ומאחר ששלוש פעמים כתוב תרומה בפרשה, יש ליתן שלוש פעמים... ואין חייב ליתנו רק (=אלא) מי שהוא מבין עשרים שנה ומעלה...".

מכאן ניתן ללמוד שני דברים:

ראשית, הרמ"א – כמו מוני-המצוות – מתכוון לתרומת זכר למס השנתי, שהייתה במקדש ומתבסס על פרשת הפקודים שבשמות ל.

שנית, מרן הבית-יוסף התעלם מ'זכר למחצית השקל', אולי משום שהייתה תקנה בלבד.

25. הרמב"ם בהקדמתו למשנה (רמב"ם לעם, ירושלים תשנ"א, עמ' מא). הגדיר את תקנות חז"ל כך: "הם דינים, העשויים על דרך החקירה וההסכמה בדברים, הנוהגים בין בני-אדם, שאין בהם תוספת במצווה ולא גירעון, או בדברים, שהם תועלת לבני-אדם בדברי-תורה, וקראו אותם: תקנות ומנהגים, ואסור לעבור עליהם".

תקנות הן דינים בדרגה הפחותה מבין חמש דרגות הדינים, שהרמב"ם מציין שם.

26. מצוות איסור כלאי זרעים – מקורה בתורה (ויקרא יט 19), אבל ההכרזה עליה ויצאת שליחי בי"ד בחודש אדר כדי לפקח על קיומה הן תקנות-חכמים.

27. מ"א בלוד, שערי תורת התקנות, ב, ירושלים תשל"א, סימן ס, עמ' 39-42.

28. י' שציפנסקי, התקנות בישראל, ב, ירושלים תשנ"ב, עמ' קעג-קעד.

סיכום

מצוות מחצית השקל לעניין המפקד שבשמות ל – נתפרשה על-ידי חז"ל ועל-ידי חלק מפרשני- התורה – כמצווה מן התורה לדורות. לעומתם, חלק אחר מבין הפרשנים סבר, שמצווה זו הייתה לשעתה, לאותו המפקד בלבד, וגם מוני-המצוות לא מנו אותה במניין-המצוות. ומנגד, 'מצוות מחצית השקל' לעניין המס השנתי למקדש, אשר מסתבר מדיוננו, שהיא תקנת- חכמים וכי חז"ל לא הסמיכוה על המקרא – נקבעה על-ידי הרוב המכריע של מוני-המצוות כמצוות-עשה בתרי"ג המצוות. יתר על כן, מוני-המצוות ביססו אותה על הכתוב בפרשת כופר הפקודים, אף-על-פי שהתרומה הכתובה בתורה תלויה במפקד, ואין בה ציווי של תרומה שנתית לקודש. הניסיונות לקשור את המס השנתי למקדש לימי משה רבנו כמצווה לדורות – ניתנים לדחייה, ומכאן – שדין זה הוא תקנת-חכמים. השקפת-חז"ל היא, שמצוות מחצית השקל לעניין מפקד היא מן התורה לדורות, ואילו לעניין מס שנתי היא תקנה בלבד. ואולם מוני-המצוות קבעו להיפך: לעניין מפקד הייתה לשעה בלבד, ובהסברים לא משכנעים קבעו, שבתור מס שנתי היא מצווה לדורות מהתורה. תוך כדי הדיון התברר גם הרקע ההלכתי והחברתי בימי הבית השני, שבגללו קבעו חז"ל תקנה זו, וגם התחוויר כוח השפעתם של מוני-המצוות בעיצובן של המצוות.

